

Alguns catalanismes morfològics i sintàctics del castellà del segle XV a la Corona d'Aragó

Matthias Raab (Barcelona)

Summary: The study covers some morphological and syntactic catalanisms documented in 15th century texts written in varieties of Castilian from the Crown of Aragon. The analysis includes both free morphemes (articles, prepositions, conjunctions, numerals, etc.) and derivational morphemes (*des-* and *es-*), the subordinates introduced by the conjunctive locution *ya sea (que)* and the coordination of adverbs ending in *-ment(e)*. The majority of catalanisms are found in legal and administrative texts, which reflect to a greater extent the orality of the time. While the contribution of translations to the transfer of Catalan structures is not significant, the figure of Enrique de Villena stands out, whose literary works and treatises, in contrast to contemporary works of the same textual typologies, contain a high number of catalanisms.

Keywords: Catalanisms, 15th century, morphology, syntax, Spanish ■

Received: 06-07-2023 · Accepted: 14-11-2023

■ 1 Introducció

Aquest estudi¹ pretén analitzar alguns catalanismes (o aragonesismes) morfològics i sintàctics que apareixen en textos del segle XV procedents del territori de l'antiga Corona d'Aragó. L'anàlisi inclourà escrits i documents més enllà de l'obra d'Enrique de Villena, algunes estructures catalanes i/o aragoneses de la qual ja van ser objecte d'estudi de Ridruejo (1984). Es prendran en consideració tots els elements morfològics lliures (articles, preposicions, pronoms, numerals, etc.) d'origen català, els verbs parasintètics i prefixats formats mitjançant els afixos *des-* (més castellà) i *es-* (més català) (cfr.

1 L'elaboració d'aquest treball s'ha beneficiat del finançament obtingut en el projecte de recerca "Microparámetros y Redes en la Variación de las Lenguas Románicas" (PID2021-123617NB-C41 – Agencia Estatal de Investigación) i el Grup de Recerca SGR "Lexicografia, Diacronia i ELE" (2021SGR00157 – Generalitat de Catalunya).

Badia i Margarit, 1950; Neira Martínez, 1969; Pharies, 2013; Pharies i Pujol, 2015 o Raab, 2017), les subordinades introduïdes per la locució *ya sea que* (i les seves variants) (cfr. Ridruejo, 1984) i els sintagmes coordinats d'adverbis en *-ment(e)* del tipus ADJ + ADJ-MENT(E) (més castellà) i ADJ-MENT(E) + ADJ (més català) (cfr. Colón, 1982 o Company, 2014) i que apareixen al *Diccionari del castellà del segle XV a la Corona d'Aragó (DICCA-XV)*. D'aquesta manera, el treball comprèn diversos aspectes relacionats amb la morfosintaxi, tots ells analitzats amb anterioritat com a *catalanismes*, *aragonèsismes* o *occitanismes* (cfr. Colón, 1982).

L'interès per aquest segle en concret té motius diversos. En primer lloc, es deu a la importància que una sèrie de recerques atribueixen a aquesta varietat lingüística fronterera. Lleal (1995: 19), a tall d'exemple, assenyala en un estudi sobre la introducció de mots manllevats del llatí al castellà, que

parece evidente que la tradicional adscripción del Humanismo al siglo XVI o, en el mejor de los casos, la consideración de la gestación de un prehumanismo en la segunda mitad del siglo XV, no concuerda con los hechos. En otras palabras, esta consideración solo tiene sentido si nos centramos exclusivamente en Castilla y no tenemos en cuenta las influencias procedentes de otras zonas hispanas [la Corona d'Aragó].

I continua així:

En la corona catalano-aragonesa [...] se respiraba una admiración por el mundo helénico, única en la Europa de la segunda mitad del siglo XIV. [...] Ya en el siglo XV se produjo la ruptura definitiva con la tradición literaria medieval. [...] el establecimiento de la corte de Nápoles, en tiempos de Alfonso el Magnánimo, fue decisiva para la generalización de los intercambios culturales. (Lleal, 1995: 19–20)

Posteriorment a aquest estudi, s'han publicat el *DICCA-XV*² i nombrosos treballs que defensen i corroboren aquesta mateixa tesi (Harris-Northall, 1999; Lleal, 2009; Dworkin, 2012; Raab, 2014 i 2015), entre els quals destaca segurament el de Fernández-Ordóñez (2012), atès que es tracta del discurs que va pronunciar en prendre possessió com a acadèmica de la llengua espanyola:

2 A la presentació del diccionari, es parla d'una «modalitat lingüística, el castellà emprat a la Corona d'Aragó, i un període, el segle XV, que, com a conseqüència de la convivència amb el català i l'aragonès, d'una banda, i de les innovacions llatinitzants que arribaven del regne de Nàpols, de l'altra, és de transcendental importància per a l'estudi del trànsit del castellà medieval al renaixentista.» (*DICCA-XV, Presentació*)

Muchos aspectos [es refereix a casos fonètics, lèxics i gramaticals] que separan el espanyol medieval del espanyol moderno parecen proceder de Navarra y Aragón y haber penetrado en Castilla a través de su zona oriental, antes de extenderse por el centro y el sur peninsular. (Fernández-Ordóñez, 2012: 55)

També des del punt de vista de la llengua catalana, el segle XV cobra especial interès per a un estudi d'aquestes característiques, pels següents motius: tal com apunten Nadal i Prats (1987: 483–484), es tracta del període en què s'inicia la catalanització gradual de la poesia i el desplaçament del provençal, que havia estat la llengua de la poesia durant l'edat mitjana. De fet, la semblança entre totes dues llengües, considerades un *continuum* (cfr. Colón, 1967a: 158; Colón, 1968: 263; i Colón, 1976: 114), va propiciar la substitució successiva de la llengua provençal.

El treball es divideix en les següents parts, a més de la introducció: en primer lloc, s'examinaran breument els conceptes *manlleu/préstec* i, més específicament, *catalanisme*; i haurem de ressenyar un seguit de problemes teòrics que comporta l'estudi d'aquests elements (2.1). Tot seguit, presentarem el nostre corpus de partida, el *DICCA-XV* (2.2), i formularem les hipòtesis i les preguntes de recerca que ens han portat a elaborar aquest estudi (2.3). La metodologia i els catalanismes objecte d'estudi es detallaran a continuació (3). La quarta part (4) proporcionarà una anàlisi detallada dels elements morfològics i sintàctics catalans que es documenten al nostre corpus. El treball es tancarà amb les conclusions (5).

■ 2 Els catalanismes morfosintàctics: un problema terminològic, una hipòtesi i quatre preguntes de recerca

■ 2.1 Sobre *manlleus* i *catalanismes*

El treball no pretén delimitar de manera exhaustiva els conceptes *manlleu* i *catalanisme*. Així i tot, convé discutir el seu ús considerant que aquests mots no estan exempts d'ambigüitats i que comporten un seguit de problemes en la seva aplicació.

D'una banda, hi ha un consens força ampli sobre la definició de *manlleu*³ com 'Element lingüístic, sobretot lèxic, que passa d'una llengua a una altra i s'hi integra' (*DIEC*, s. v.) o 'Element lingüístic que s'ha manllevat' (*DDL*, s. v.). Aquesta segona definició ens sembla més adient en el marc del nostre

3 L'entrada del mot *préstec* (*DIEC*, s. v.) remet directament al lema *manlleu*.

treball, ja que els elements objecte d'estudi no són lèxics,⁴ sinó morfosintàctics i, per tant, gramaticals.

Ara bé, el problema terminològic no recau sobre el concepte de *manllen*, sinó més aviat el de *catalanisme*. En aquest sentit, cal tornar als estudis clàssics de Colón (1967b) o Pascual (1974) pel fet que els dos hi fan esment i analitzen la dificultat de distingir, de vegades, els elements procedents del català i aquells manlevats o calcats de l'aragonès i/o occità. I tot i referir-s'hi principalment als préstecs lèxics, la dificultat citada es projecta de la mateixa manera als elements morfològics i/o sintàctics. Alguns investigadors, doncs, s'estimen més fer servir expressions com ara *d'origen gal·loromànic* (cfr. Colón, 1967b: 161–162), *aragonesisme* (Ridruejo, 1984 o Colón, 1982) o *orientalisme* (Pascual, 1974: 119). Arran del fet exposat, cal aclarir que farem servir els termes *catalanisme* i *aragonesisme* sense l'afany d'introduir matisos lingüístics o tipològics distintius, sinó com conceptes, si més no en aquest treball, (quasi)sinonímics.⁵

■ 2.2 El *DICCA-XV* com a corpus de partida

S'ha explicat a la *Introducció* (1) que aquest estudi pretén analitzar els morfemes lliures, dos morfemes derivatius i dues estructures sintàctiques d'origen català que es registren al corpus del *DICCA-XV*. Pel que fa a la varietat lingüística dels seus textos, Lleal (2011: 46) confirma que

En rigor, creo que en ese siglo no puede hablarse ya de textos en aragonés [...], sino de escritos prioritariamente castellanos en los que afloran, en mayor o menor medida, y solo hasta mediados de siglo, algunos elementos propios del aragonés, es decir, algunos aragonesismos.

Quant a la seva representabilitat, el corpus documenta la totalitat de tipologies textuals del segle XV, que es resumeixen, segons el treball de Santiago Lacuesta (2004: 533), en cinc categories, a saber, textos jurídics i administratius, textos científics, tècnics, doctrinals i didàctics (tractats), historiografia i cronística, textos novel·lescos i poètics i traduccions. Els quatre

4 Hem publicat un estudi sobre els catalanismes lèxics del *DICCA-XV* en Raab (en premsa).

5 Tanmateix, el concepte d'*orientalisme* s'acostuma a fer servir des del punt de vista global dels estudis iberoromànics i pot provocar lectures i interpretacions ambigües en un estudi fet des del marc de la filologia catalana, per la qual cosa en prescindirem en aquestes pàgines.

blocs textuais que recull el *DICCA-XV* reflecteixen, per consegüent, aquesta classificació:

- A. Textos jurídics i administratius,
- B. Textos tècnics (tractats) i prosa doctrinal i didàctica,
- C. Historiografia i cronística,
- D. Textos novel·lescos i poètics.

Així mateix, cal posar en relleu la distribució molt equilibrada de les formes en les quatre tipologies textuais,⁶ cosa que permet comparacions no només qualitatives, sinó també quantitatives i extrapolables entre els blocs textuais esmentats.

El corpus no inclou de forma explícita cap bloc format per traduccions d'altres llengües. Nogensmenys, aquestes sí que es veuen reflectides en les tipologies textuais B, C i D, que contenen diverses traduccions del llatí, de l'italià i del català.

D'entre elles i en relació amb el nostre objecte d'estudi, cal fer ressortir les traduccions al castellà de textos escrits en català a causa de la probabilitat que es pugui tractar de textos amb un gran nombre de catalanismes pel contacte directe que es produeix entre les dues llengües (cfr. Del Rey, 2020). El conjunt de textos tècnics i científics (B) del corpus inclou el *Libro de Agricultura* (còpia de mitjan segle) de Pal·ladi, traduït al català per Ferrer Saiol en 1385 i posteriorment traduït al castellà, probablement per un aragonès; el *Libro de Albeysteria* de Manuel Díez de Vilanova, traduït del català per Manuel Martínez de Ampíes i editat a Saragossa en 1499; el text *Composta* (còpia de mitjan segle), anònim i enquadernat conjuntament amb el *Libro de Agricultura*; i el document *Memoria de les labranças*, també anònim i enquadernat conjuntament amb el *Libro de Agricultura*.

Una traducció que es mereix un tractament a part, i que pertany al bloc dels textos novel·lescos i poètics (D), és la traducció de *Los doze trabajos de Hércules* de l'any 1417, que el mateix autor, Enrique de Villena, va traduir de la versió prèvia en català (també de 1417). Villena «resulta para el investigador actual una de las figuras más apasionantes y, a la vez, más enigmáticas de las letras medievales españolas» (Ridruejo, 1984: 273) i, per aquest motiu, és un autor que ha estat objecte d'estudi de monografies d'investigadors com ara Morreale (1954), Pascual (1974) o Cátedra i Cerchi (2007).

6 D'entre les 1.754.968 formes totals, els textos del tipus A constitueixen el 25,14% de les formes; els de B, el 24,84%; els de C, el 25,05%; i els de D, el 24,97% (dades extretes de <http://ghcl.ub.edu/diccxv/pages/corpus> [última consulta: maig de 2023]).

Amb relació a la singularitat de la seva traducció i el seu llenguatge emprat, és fins i tot el mateix autor qui anuncia, tal com també comenta Ridruejo (1984: 274), que el lector està davant una obra traduïda amb una certa llibertat:

En la qual traslatacion en algunos pasos. El dicho señor alongo mas de lo que en el original catalan fizo e en otros acorto segunt lo requeria la obra a mayor declaracion por el trocamiento de las lenguas non mudando la substancia del primero concebimiento nin la orden del proceder. Vsando del comun fablar e fuyendo e apartando siquiera esquiando quanto lo pudo de los entrincados e menos entendidos por legos uocablos a fin que a muchos pudiese aprouechar. [*DICCA-XV*, Hercules-049v]

Tanmateix, i seguint les observacions de Ridruejo (1984: 274), no es poden deixar de banda dos matisos més enllà de les seves pròpies paraules: s'ha de tractar d'una traducció duta a terme

con la técnica literarizante que caracteriza a los escritores del siglo XV, quienes preparan sus versiones con una rígida servidumbre a la realidad de las palabras de la lengua de origen sin permitirse libertades. (Ridruejo, 1984: 274; cfr. tb. Pascual, 1974: 17s. i Morreale, 1959: 3–10)

Per l'altre costat, el fet d'estar davant d'una autotraducció convida a pensar que l'autor va poder haver-se pres unes certes llicències artístiques (cfr. Ridruejo, 1984: 274) que van anar molt més enllà de l'estil més pròxim al document font de la seva traducció de la Divina Comèdia (cfr. Santiago Lacuesta, 1971: 297–311 i Pascual, 1974: 59).

■ 2.3 Estudis previs, hipòtesi i preguntes de recerca

Respecte dels trets lingüístics morfològics i sintàctics més concrets dels textos del corpus del *DICCA-XV*, Lleal (2011: 51) observa

la existencia de una estrecha relación entre presencia de aragonesismos y tipología textual. Así, los aragonesismos morfológicos [fent referència a la morfologia flexiva] y sintàctics aparecen casi exclusivamente en los textos jurídicos y administrativos, mientras que los léxicos tienden a encontrarse sobre todo en textos científicos.

El motiu d'aquesta distribució textual és el següent:

Mientras los documentos jurídicos y administrativos, por su propia naturaleza, son prácticamente siempre manuscritos, los escritos científicos, técnicos y literarios, aunque en ocasiones nos han llegado a través de copias manuscritas, con frecuencia se han

transmitido también a través de textos impresos. En este caso fue decisiva la labor correctora y unificadora de los impresores, interesados en alcanzar la máxima difusión de sus incunables. (Lleal, 2011: 52)

També Arroyo (2017: 97) treu les mateixes conclusions pel que fa a l'ús del futur d'indicatiu (+ català) en lloc del futur de subjuntiu (+ castellà) en oracions subordinades temporals, modals, condicionals i relatives:⁷ «en textos administrativos y jurídicos el futuro de indicativo aparece con mayor frecuencia que el futuro de subjuntivo en todos los contextos oracionales [...]».⁸

Arran dels resultats d'aquests estudis, creiem que els textos amb trets gramaticals més catalans, això és, textos jurídics i administratius, haurien de demostrar una presència més alta d'elements gramaticals de procedència catalana que les altres tipologies textuales. En canvi, malgrat la presència de traduccions directes del català sobretot al bloc de textos científics i tècnics, la correcció i unificació dels impressors, de la qual fa esment Lleal, hauria de propiciar una escassa presència d'elements gramaticals de procedència catalana.

A més a més, aquest estudi ens sembla idoni per donar resposta a una sèrie de preguntes de recerca més detallades:

- 1) Els morfemes derivatius es comporten, pel que fa a la seva distribució textual, com els morfemes gramaticals lliures o més aviat com els elements lèxics?
- 2) La llengua de les obres d'Enrique de Villena es caracteritza per la presència més nombrosa d'elements d'origen català que en altres textos semblants?
- 3) Les partícules morfològiques catalanes i/o aragoneses són meres variants diatòpiques o el seu comportament es distingeix de l'ús de les partícules cognades d'origen castellà?
- 4) Les traduccions exerceixen un paper destacat pel que fa a les estructures gramaticals transferides?

7 A causa de l'existència d'aquest estudi exhaustiu hem optat per no incloure aquest tipus d'elements en la nostra anàlisi sintàctica.

8 Els nostres propis estudis (cfr. Raab, 2017; Raab, 2022 i Raab, en premsa) confirmen aquesta tendència.

■ 3 Els elements de l'anàlisi

Segons hem indicat a la *Introducció*, el nostre estudi abastarà tots els elements morfològics lliures d'origen català, els verbs parasintètics i prefixats formats mitjançant els afixos *des-* i *es-*, les subordinades introduïdes per *ya sea que* (i variants) i els sintagmes coordinats d'adverbis en *-ment(e)*.

En primer lloc, s'han extret, aleshores, totes les paraules gramaticals d'origen català del *DICCA-XV*.⁹ Es tracta del pronom demostratiu *aço*, la conjunció *ara*, les preposicions *dellá* (també en forma de la locució prepositiu *dellá de*), *dins* i *mitjançant*, l'article *en/na*, el pronom *ho* i les variants dels pronoms de datiu *li/lis*, el numeral *noú* i l'adverbi *(no) pas*.

La selecció dels verbs formats mitjançant els afixos *des-* i *es-* en l'àmbit de la morfologia lèxica té a veure amb l'especialització dels dos elements en aragonès i català (*des-* serveix per a prefixacions sense canvis gramaticals, mentre que *es-* forma parasintètics), i que no comparteix amb el castellà, on els dos prefixos es confonen entre ells (cfr. Neira Martínez, 1969; Badía i Margarit, 1950; Pharies, 2013; Pharies i Pujol, 2015 o Raab, 2017). El nombre de verbs del corpus que compleixen aquestes característiques és força elevat (370), per la qual cosa hem restringit la recerca als 68 neologismes del segle XV.¹⁰

En tercer lloc, totes les variants de la locució conjuntiva *ya (se) sea (que)*, amb presència de la conjunció *que* i la partícula expletiva *se* o sense, expresen un matis clarament concessiu i es van gramaticalitzar en aragonès i català (*ja sia que*) abans de calcar-se, ja com a formes plenament gramaticalitzades, en textos castellans amb trets orientals, com ara l'obra del Marquès de Santillana o *El Corbacho* (Ridruejo, 1984: 281–282). També una simple recerca al *Corpus Diacrónico del Español (CORDE)* fa palès l'origen aragonès i/o català de l'estructura, atès que tots els testimonis d'aquesta locució del segle XIV són d'origen aragonès (documents notariais de Saragossa, l'obra de Fernández de Heredia, el pròleg d'*El Libro de Palladio* de Ferrer Saiol o les *Gestas del rey don Jayme de Aragon*). El *DICCA-XV* documenta 93 formes i contextos d'aquesta locució conjuntiva.

9 La búsqueda s'ha fet mitjançant el buscador de mots segons l'origen immediat que ofereix el *DICCA-XV*: <<http://ghcl.ub.edu/diccxv/listings/WordsBySourceIndex>> [última consulta: maig 2023].

10 Per aquesta cerca s'ha fet servir el buscador de neologismes que ofereix el *DICCA-XV*: <<http://ghcl.ub.edu/diccxv/listings/NeologismsIndex>> [última consulta: maig 2023].

Pel que fa, per últim, a les seqüències de coordinació d'adverbis acabats en *-ment(e)* del tipus ADJ + MENTE + ADJ, la *GIEC* (20.9) hi dedica un brevíssim paràgraf i atribueix a aquestes estructures amb «la possibilitat de suprimir la terminació [-ment] a partir del segon adverbí», que «el català i altres llengües havien conegut en l'etapa medieval», «un caràcter marcadament formal», ja que «en l'ús general se solen conservar les terminacions (per viure alegrement, sanament i profitosament) [...]». Company (2014: 562) defineix aquesta estructura com a «dudosa como genuinamente castellana, porque se aproxima a la norma del occitano y catalán [...]: son textos castellanos pero con influencia de un iberorromance oriental y/o galorromance». També els estudis de Ridruejo (1984) i Colón (1979) defineixen aquest tipus de sintagmes com a procedents de les llengües orientals de la península Ibèrica. El *DICCA-XV* recull 519 sintagmes d'adverbis coordinats del tipus ADJ + ADJ+MENT(E) o bé ADJ + MENT(E) + ADJ.¹¹

■ 4 Anàlisi

En aquest apartat analitzarem els morfemes lliures (4.1), el comportament dels prefixos *des-* i *es-* (4.2) i, per acabar, les subordinades introduïdes per la locució conjuntiva *ya sea que* i els sintagmes adverbials coordinats del tipus ADJ + ADJ/MENTE, ADJ/MENTE + ADJ i ADJ/MENTE + ADJ/MENTE (4.3).

■ 4.1 Morfemes lliures d'origen català

Quant a la correlació entre els elements morfològics catalans i la tipologia textual en què es registren, els seus nombres absoluts queden reflectits a la figura 1 (pàgina següent), on és palès que els textos més propicis a documentar aquest tipus de morfemes i estructures són sens dubte els manuscrits jurídics i administratius. El nombre total d'ocurrències és de 158, el 77% de les quals es recullen als textos jurídics i administratius, mentre que la seva incidència als textos científics (4), històrics (3) i novel·lescos i poètics (9) és minsa. És evident, doncs, que la major plasmació de l'oralitat de l'època als escrits jurídics (cfr. 2.3) també es reflecteix analitzant els aspectes purament morfològics.

11 No s'han tingut en compte altres tipus de coordinació amb les conjuncions *o*, *siquier*, *ni*, etc., ni amb fórmules més llargues del tipus *o también*, *y también*, *o bien*, etc.

Morfema	Textos A	Textos B	Textos C	Textos D
<i>aço</i>	2			
<i>ara</i>	2			
<i>dellá (de)</i>	3			
<i>dins</i>	1			
<i>mijançant</i>	1			
<i>en / na</i>	94	1	3	3
<i>ho</i>	2			1
<i>lí(s)</i>	32			5
<i>noú</i>	2			
<i>(no) pas</i>	3	3		
Suma	142	4	3	9

Figura 1. Correlació entre catalanismes morfològics i tipologies textuais

Tot seguit, comentarem breument els exemples concrets de cadascun dels morfemes de la figura 1.

■ 4.1.1 Aço

La presència del pronom demostratiu *aço* (1a i 1b) és anecdòtica: es documenta només dos cops i en textos jurídics i administratius, alhora que les seves variants castellanes *eso* i *aquello* es fan servir en totes les tipologies textuais i amb una freqüència molt més alta.

- (1a) Por ciertas razones e esguartes nos a aço moujentes
[Cancill-2391:036v]
- (1b) E d'aço vos fara prompta fe Guillem Granel notario publico por endues les partes el qual s'en porta el memorjal ordenado por los ditos señoyres de jufges de todas las cosas que se han a fazer aquí.
[Sast-141:080]

■ 4.1.2 Ara

La partícula *ara*, documentada quatre vegades al corpus, té categoria d'adverbi temporal en dos textos poètics, per la qual cosa es pot atribuir fins i tot a qüestions mètriques (2a); en canvi, apareix dues vegades com a con-

junció disjuntiva als escrits procedents del Fons Sástago, novament al conjunt de textos jurídics (2b):

- (2a) Mas bella que Pollixena / me fa eser desterrado / ara del todo apartado / de su vista por axena. [CancPalacio-067v]
 (2b) el dicho esmerç que se fara de las dichas quantidades ara sean censales ara en otras propiedades qualesquiere todo aquello sea hauido por bienes sitios y en lugar de bienes sedientes et a·propia herencia del senyor don Pedro et de los suyos [...] [Sast-261:001]

■ 4.1.3 *Dellá i dellá de*

La preposició *dellá* (3a) (2 ocurrencies) i la seva variant locutiva *dellá de* (3b) (3 ocurrencies), totes dues amb la funció de 'més enllà de' (*s. v.*), es registren exclusivament en diversos documents jurídics i administratius, la qual cosa palesa la importància d'aquest tipus de textos pel que fa al nostre objecte d'estudi:

- (3a) una faxuela de campo sitiada della la eglesia de Santas Lodias [Rentas2-148r]
 (3b) el rey d'Aragon de Sicilia d'aqua e della del Faro etcetera. [Cancill-2584:199r]

■ 4.1.4 *Dins*

La freqüència de la preposició catalana *dins* és mínima (1). És ressenyable, però, que es torni a trobar als textos jurídics i administratius, concretament, als manuscrits del registre de les rendes del Reial Patrimoni, tal com es veu a l'exemple (4):

- (4) Item fazia Sancho Del Rio por un patio sitiado dins el arquo del rey que fue de Garcia Fatas et agora yes de Johan de Armellyas et de Gracia Del Rio coniuages. [Rentas2-117r]

■ 4.1.5 *Mitjançant*

L'ús de la preposició catalana *mitjançant* també és testimonial i es produeix, de nou, en un escrit del Fons Sástago (5):

- (5) Item ond considerant que yo he profferido jr en serujcio del senyor rey de Aragon don Alfonso agora bienaventuradament regnant en·el passatge que migançant la gracia de nuestro senyor Dios priestament deue fer en·el regno suyo de Çerdenya. [Sast-144:010]

Certament, la sèrie de paraules amb apòcope extrema en aquest context (*considerant, bienaventuradament, regnant, priestament*) podria haver afavorit l'ús de la preposició catalana per qüestions eufòniques. La presència majoritària de la variant apocopada *mediant* de la preposició d'origen castellà *mediante* en el corpus, però, i encara que no es produeixi en aquest mateix text, fa que tendim a descartar aquesta possibilitat. De totes maneres, és clarament preferencial l'ús de la preposició *mediante* en el corpus, que es documenta 93 vegades i en totes les tipologies textuals del *DICCA-XV*.

■ 4.1.6 *En/na*

L'article *en/na* i el seu ús són d'un interès afegit per diversos motius. En primer lloc, cal ressaltar-ne la freqüència absoluta, atès que apareix 101 vegades al corpus, de nou majoritàriament als textos jurídics i administratius (94); la seva incidència a textos científics (1), textos històrics (3) i textos novel·lescos i poètics (3) és clarament menor. En el seu ús –sempre s'anteposa als noms de pila de persones (s. v.)–, es demostra, en aquest cas, un fenomen de covariació diatòpica i diafàsica, ja que s'emptra com a tractament de cortesia i deferència, sobretot als escrits de la cancelleria real i com es pot apreciar en (6):

- (6a) E haya ordenado sus procuradores a·recebir aquellos [bienes] por su part los fieles nuestros n·Anthonj Riera e en Pere Benages mercaderes de·la ciudat de Çaragoça. [Cancill-2391:200r]
- (6b) E por reuerencia de Dios e por contemplacion nuestra los administradores del dito spital han feta gracia e merçe de·la meyetat de·la dita quantitat a María filla d'·en Ferrando de Solis quondam pubilla e en ayuda de su casamiento. [Cancill-3110:022r]
- (6c) y fue don Borrell el quarto conde que touo a Barcelona: començando en don Joffre velloso que fue primero en la tener libre y sueltamente que antes bien houo condes mas tenian el condado por el rey de Francia: y por esso no los cuentan por enteros condes. [CroAra-021v]
- (6d) Otra repuesta de Romeu Llull a·les mesmas coplas del señor conde d'·Oliua a señora na Ffrancina Rossa en castellan. [Canc]Jardinet-036v]

- (6e) Senyora dona Timbor / tiempo a que gran turmento / en si sostiene lohor / sin aver acorrimento / porque saben mas de çiento / la nota na Sinjustizia / mas de que a con vos notiçia / tiene gran consolamento. [CancPalacio-150r]

En (6a) i (6b), hi consten les variants fòniques (gràfiques) documentades, és a dir, la forma apocopada *n* i la forma sencera *en*; en (6c), hi ressalta el doble tractament de cortesia, ja que *en* apareix en combinació amb *don*, en aquest cas, en un text cronístic; i les úniques aparicions de l'article femení *na* (6d i 6e) es registren al Cançoner medieval. L'exemple de (6e), a més, és de tipus metafòric.

L'ús d'aquest article català difereix clarament de l'ús dels determinants *el* / *la* al nostre corpus. Aquests no s'empren, en cap cas, com a fórmula de tractament en anteposició a noms propis, la qual cosa demostra que no estem davant d'una mera variant, sinó d'un ús distribucional consciencios en la distinció de tots dos elements, el català i el castellà.

■ 4.1.7 *Ho*

El pronom *ho*, amb funció de complement directe o atribut (*s. n.*), és l'única partícula, juntament amb l'article de tracte diferencial *en/na*, que es documenta no sols als textos jurídics i administratius (7a i 7b), sinó també en un text novel·lesc (7c):

- (7a) entro aqui por razon de la dita batlia de su palasio no permitiend en alguna manera que en el dito officio li sia res innouado o prejudicado antes si tro aqui ho es stado lo fagades tornar al primer stamiento. [Cancill-2571:132r]
- (7b) Asimesmo vos rogamos fagays obseruar ad vnguem al dicho Joan Ortiz todas las prouissiones que sobre sto de nos tenga car a singular complacencia ho aueremos. [Cancill-2543:090r]
- (7c) El philosopho le pregunto. Ruego te que me digas: si quieres que te conpre: dixo Ysopo: eso es en tí por cierto ninguno te constriñe: mas si voluntad ho has abre la bolsa cuenta el dinero: e si non cierra la bolsa. [Ysopet-007r]

La funció del pronom en (7a) és atributiva. A l'exemple (7b) representa el complement directe del verb *averemos*. El tercer context (7c) també permet una interpretació de l'ús com a complement directe, ja que l'omissió

de la preposició *en* en construccions en català del tipus *tenir alguna cosa en voluntat* > *tenir alguna cosa Ø voluntat* és freqüent en textos de la mateixa època i permet aquesta lectura: *mes si (en) voluntat ho has...*

■ 4.1.8 *Li / lis*

Les variants *li* i *lis* dels pronoms febles d'objecte indirecte, que Enguita (2004: 575) classifica com a aragonesismes, es documenten 37 vegades al nostre corpus, 32 als textos jurídics i 5 als textos novel·lescos i poètics. Donada la freqüència relativament alta d'aquests pronoms, comparats amb la resta d'elements objecte d'estudi, convé potser fer esment d'un aspecte cronològic, atès que 31 de les 32 ocurrences als textos administratius són del primer terç del segle. Aquesta dada subratlla un fet ja descrit per Lleal (2011: 48) i que constata una «clara preferència de soluciones aragonesas [fòniques] en los textos jurídicos y administrativos [...] fundamentalmente con anterioridad a 1465, mientras que apenas aparecen en el último cuarto de siglo». És a dir, la varietat lingüística híbrida del corpus, també quant als catalanismes morfològics, es va anivellant al llarg del segle XV i el model castellà s'acaba imposant sobre les varietats més orientals de la península Ibèrica. De fet, els contextos (8a) i (8b), on hi ha tant la forma en singular com en plural, posen de manifest que les variants *li* i *lis* dels pronoms apareixen en textos amb trets fònics (gràfics) clarament aragoneses:

- (8a) es seydo reseruado su dreyto al dito Franci d'Urries si alguno li pertenece quanto a los huycientos sueldos anuales et rendales. (Rentas2-104v)
- (8b) seyer verdat deuer aquellos al dito Pero Sanchez mandando passado el dito termjno seyer li feyta execucion si no lis pagara o donara. (Sast-141:110)

La presència del pronom *li* (sempre en singular) als textos novel·lescos i poètics cap a finals del segle XV i que veiem en (8c), (8d), (8e) i (8f), contràriament, poden ser resultat dels alts graus d'oralitat que també acostumen a mostrar els cançoners medievals (cfr. Catalán, 1979: 290), ja que en aquest cas és impossible atribuir-los a aspectes fònics, mètrics o lírics:

- (8c) Sepa quien li plaze crea / mi ventura e mala suerte / tristis est anima mea. [CancAteneu-061r]

- (8d) Senyores que li dire / el grand danyo que me viene / vna senyora me tiene / catiuo sobre la fe [CancAteneu-088v]
- (8e) Embie·li rogadores / mas que dies no ha en el anyo / que me libra mis amores / non me causen mal stranyo [CancAteneu-088v]
- (8f) Toma d'aquella / caduna su parte / sin menos fallar·li / cosa nenguna / resta complida / sus bienes departe / atal quizo Dios / crehar·la con arte [CancJardinet-036v]

■ 4.1.9 *Nou*

El numeral *nou* compta amb dos registres al corpus, ambdós al conjunt de textos jurídics:

- (9a) Dada en el campo nuestro de·la Massera de·la Reyna a .xxij. dias de octubre del anyo mil quatrozientos trenta nou. [Cancill-2584:169v]
- (9b) item pronuncio judico e declaro e mando oydos los contos de don Alfonso de Nauas e pagada su part de·la perdida qu·es en la sisa qu·es .dclxxvij. sueldos es tornador Trigo cincientos e uindos sueldos nou dineros qu·el dito Gacob Senyor de la resta sobredita sea tenido dentro gueyto días [...] [Sisa2-240v]

És interessant d'observar que la partícula, en tots dos casos, coapareix amb altres elements de la mateixa procedència; en (9a), amb el numeral no diftongat *trenta*, en (9b), amb el catalanisme morfològic *dineros* en forma de plural.

■ 4.1.10 (*No*) *pas*

La presència de la partícula negativa *pas*, d'una freqüència absoluta de sis i sempre en coocurrència directa amb l'adverbi *no*, dista lleugerament dels altres exemples analitzats, atès que el seu ús no només es recull als textos jurídics, sinó també, en tres ocasions, al *Libro de Agricultura*. Es demostra, en aquest cas, el contacte directe i estret amb el text font en llengua catalana.

Pel que fa als contextos concrets, els tres testimonis als escrits del Fons Sástago semblen obeir a una estructura formulística perquè en els tres casos (10a, 10b i 10c) veiem que la partícula forma part de l'estructura [...] *sia la eleccion vuestra e(t) no pas mja ni de los mjos*:

- (10a) enemble con todos los mjlloramjentos que en·aquellos feyto hauredes y trobados y seran qual vos mas querredes e que·la eleccion en·aqueste caso sia vuestra e de·los vuestros e no pas mja nj de·los mjos. [Sast-181:020]
- (10b) enemble con·todos los mellyoramjentos que en·aquellos feyto auredes hi trobados hi seran qual vos mas querredes et que la eleccion en·aqueste caso sia vuestra e de·los vuestros et no pas mja nj de·los mjos. [Sast-182:020]
- (10c) enemble con·todo el mjlloramjento que en aquellos y aquellas feyto y hauredes et trobado y sera qual mas querredes. Et que en esti caso sia la eleccion vuestra et de·los vuestros e no pas mja nj de·los mjos. [Sast-183:050]

La resta d'exemples, en canvi, tots tres al *Libro de Agricultura* (10d, 10e i 10f), no formen part d'estructures fixes o formulístiques, tal com es pot observar a continuació:

- (10d) E los establos deuen ser vn poco leuantados o altos en manera que·la humjdat non gaste las vñyas de·las bestias. quasi que sean los paujmjentos jnflados e non pas encomados e quasi en pendient. [Agricultura-022v]
- (10e) Mas antes que metas el agua por los cañyos meteras dedentro çenja bien çernjda. e despues meteras dentro de los cañyos vna poca del agua et no pas toda. [Agricultura-167v]
- (10f) E por tales maneras faran e pueden aver planta de pistaça. aquesto es o de plantas o de·las pomas o todas entregas. e de aquellos huesos que son en lugar de cojones e no pas en forma de cojones en manera suya. [Agricultura-181v]

Tots els usos de *no pas*, de (10a) a (10f), focalitzen un constituent oracional que contrasta amb el sintagma coordinat i juxtaposat anterior, i que es introduït per la conjunció copulativa *et/e/y* (cfr. *GIEC*: 33.4). No es registren pas altres usos de l'estructura adverbial, com ara a la negació dels auxiliars de perfet o de passat o en negacions expletius, per la qual cosa es pot suposar que l'ús de la partícula és consciencios i es restringeix a la funció descrita.

Cal afegir, a més, que en (10e) es pot apreciar la variant intratextual no apocopada de l'adverbi, *non*.

■ 4.2 Els afixos *des-* i *es-*

Tal com hem dit a la *Introducció*, els prefixos *des-* i *es-* tenen diferents usos en castellà i les llengües orientals de la península Ibèrica. En aragonès i català, *des-* serveix com a prefix per a la derivació sense canvis categorials de la seva base (del tipus *acompañar* > *desacompanyar*) i *es-* forma verbs parasintètics amb sentit privatiu (del tipus *nariz* > *esnarigar*). En castellà, les dues formes es confonen entre ells (del tipus *nariz* > *desnarigar*).

L'aspecte més interessant de l'anàlisi, sens dubte, es refereix a la distribució textual dels verbs formats a partir d'aquest doblet de prefixos, atès que als textos jurídics i administratius recollim únicament tres verbs formats a partir d'un dels dos morfemes, però tot i el nombre baix s'intueix una tendència distribucional, vist que la totalitat dels termes conté el prefix *es-*: *es-narig-ar*, *es-mangon-ar* i *es-guss-ar*. Els tres lexemes tenen sentit privatiu i estan formats sobre noms concrets.

Als textos científics, tècnics i doctrinals, per contra, existeix una clara preferència cap a la variant *des-*, i només un verb, *esperezar*, conté el morf *es-*. Entrant en aspectes semàntics, *des-* deriva verbs a partir de bases nominals concretes (*des-cobmill-ar*, *des-nat-ar*, *des-portill-ar* i *des-(es)pum-ar*, l'últim abreujat a causa d'una haplogia), mentre que *es-perez-ar* està format sobre una base nominal abstracta.

De nou i també en aquest cas, es confirma que els textos jurídics i administratius, formats gairebé exclusivament per manuscrits sense edició posterior, reflecteixen en grau més alt l'oralitat de l'època, que afavoreix la presència d'elements morfològics, en aquest cas lligats, de procedència catalana / aragonesa en aquest tipus d'escrits.

■ 4.3 Catalanismes / aragonesismes sintàctics

En aquest últim apartat s'analitzaran les estructures sintàctiques *ya (se) sea (que)* (4.3.1) i els sintagmes coordinats d'adverbis acabats en *-ment(e)* (4.3.2).

■ 4.3.1 *Ya (se) sea (que)*

Al *DICCA-XV* es documenta un seguit de variants d'aquesta locució, des de les menys gramaticalitzades (*ya sea que*) fins a les més gramaticalitzades (*yasea*):

- (11a) Ya sea que vos hayamos scrito tomassedes los .xm. sueldos de Setantj [Cancill-3110:084v]
- (11b) Ya se sea que hombre deua sembrar en campos temprados. conujene a saber que non sean mucho enaguados njn mucho secos. [Agricultura-011v]
- (11c) Muy honorable e virtuoso cauallero. Ya sea prouulgada fama. E fuesse enformado de vuestras virtudes. Mucho mayor mente agora he auido cognosçimiento de aquellas por comunicar·me. [Hercules-049v]
- (11d) Item en la dita villya al present no·y ha moreria alguna. Ya sia en el capbreu antigo s·ende faga mencion. [Rentas2-067v]
- (11e) Jatssea por otra nuestra letra vos hayamos scripto que nos enbiassedes la jnformacion [Cancill-2389:001r]
- (11f) Yassesea por otra nuestra letra vos hayamos scriujdo mandando e encargando vos que sobre [Cancill-2575:167v]

Mentre que els exemples (11a) i (11b) indiquen un menor grau de gramaticalització i la presència de la conjunció *que* converteix la construcció en una subordinada substantiva, els contextos de (11c), (11d), (11e) i (11f) s'han d'interpretar com a plenament concessius.

El repartiment de totes les variants de l'estructura concessiva per les tipologies textuais dista dels altres elements que hem comentat fins ara, atès que, llevat els textos crònics i historiadors, alguna de les formes es recull en tots els tipus de textos:

Tipologia	A	B	C	D
Freqüència	17	57	0	19

Figura 2. Correlació entre estructures concessives i tipologies textuais

D'altra banda, la locució es documenta amb major freqüència als textos científics i tècnics i novel·lescos i poètics que als textos jurídics. S'hi han d'afegir, tanmateix, alguns matisos importants: en primer lloc, totes les documentacions al tipus de textos B són de la mateixa obra, el *Libro de Agricultura*. A més, la forma majoritària en aquest text és la que inclou la partícula expletiva *se* (cfr. 11b), mentre que aquesta variant no es documenta enlloc més. Segurament ambdues dades tenen a veure amb el contacte directe amb la llengua font de la traducció.

La forma més nombrosa als textos novel·lescos i poètics és *ya sea que*, cosa que, d'una banda, podria justificar-se per qüestions mètriques (11g), però no en tots els contextos (11h):

- (11g) Las quales sy Dios me vala / su beldat mucho floresce / ya sea que me paresce / saber muy poco de galla / tal gracia de grado dada / quier en duenna o en donzella / fazer·la dos tanto bella / atratiba deseada. [CancEstu-073v]
- (11h) Que Salamon dize: que boca que dize verdat, faze mas loar, que no aquella que miente, que ya sea que la mentira paresca en alguna parte hutil, allega·se a verdat, como ella es dicha por la boca tuya o por otra [Rectorica-288v]

En canvi, a les quatre formes (11i, 11j, 11k i 11l) emprades pel Marquès de Villena a *Los doze trabajos de Hércules* (cfr. Ridruejo, 1984: 283), hi falta la conjunció *que*:

- (11i) Muy honorable e virtuoso cauallero. ya sea prouulgada fama. E fuesse enformado de vuestras virtudes. [Hercules-049v]
- (11j) E domando la feroçidat de·los mostruosos actos en tanto que la materia presente mas es satira que tragica. Ya sea tragicos la ayan deduzido aviendo me por escusado si mas ayna non he acabado el tractado. [Hercules-050v]
- (11k) E ya sea aqui non esten deduzidos espeçifica mente cada vno de·los nonbrados estados por cada vn trabajo con sus diferencias e variedades de casos. Si non impliçitamente e sumaria por graçia de breujedat. [Hercules-053v]
- (11l) E ya sea esta metafora fuesse figuratiua mente puesta non es syn real e verdadera estoria que es tal. El rey Diomedes queriendo tener grande e desmesurado estado mas que las rentas de su reyno abastar podian. [Hercules-073r]

Ara bé, l'obra de Villena és anterior (1417) a tots els altres textos que pertanyen a aquesta mateixa tipologia textual i que són de la segona meitat del segle XV. En aquesta mateixa línia, també s'ha de comentar que les formes aparentment més gramaticalitzades, *yatsia* (11m), *yasesia* (11n) o *yassea* (11o), són del primer quart del segle i totes es recullen als textos procedents de la Cancelleria Reial i serien, en conseqüència, les variants amb un grau més alt d'oralitat:

- (11m) Pero Quartero vezino del lugar de Andorra pobre e miserable persona ha deuant nos querellosament exposado vos yatsia diuersas vegadas requerido en grant danyo suyo e menosprecio de nuestros mandamientos haudes recusado recusades e dilatades exigir ciertas letras de justicia signadas de vicecancellor las quales agora nueuament vos ha presentado [Cancill-2381:021r] (1413)
- (11n) present al rey de Castiella nuestro muy caro primo notificando le que yasesia continuatur vt superius mutatis mutandis vsque ibi vos rogamos affectuosament que vos assin [Cancill-2575:009v] (1424)
- (11o) Yassea por otra nuestra letra vos hayamos scriujdo sobre algunos afferes tocantes grantment reparación [Cancill-2575:167v] (1425)

I la variant menys gramaticalitzada, *ya sea que*, només es documenta una vegada als textos de la Cancelleria, i en un document de l'any 1479 (11p) i coincideix, llavors, amb l'època de les formes documentades als textos novel·lescos i poètics (11g i 11h):

- (11p) Ya sea que vos hayamos scrito tomassedes los .xm. sueldos de Setantj [Cancill-3605:027v] (1479)

El que podria semblar un procés de desgramaticalització *yasea/yasia* > *ya sea que* evidentment no ho és, sinó que creiem que es tracta de dues estructures diferents: una primera que és la forma aragonesa plenament gramaticalitzada des del segle XIV i amb presència majoritària de la palatal /i/ (*jatsia, yasia, yatsia, yasea*) i documentada sobretot a principis del segle, i una segona, la sencera i més analítica *ya sea que*, que no és el resultat d'una gramaticalització del castellà sinó d'un calc de l'estructura aragonesa i catalana, i que es documenta sobretot cap a finals del segle, quan els trets aragonesos i catalans van desaparèixer cada cop més dels textos.

■ 4.3.2 Coordinació d'adverbis en *-ment(e)*

En últim lloc, el nombre total de sintagmes d'adverbis coordinats del tipus ADJ + ADJ/MENTE (12a), ADJ/MENTE + ADJ (12b) o ADJ/ MENTE + ADJ/MENTE (12c) ascendeix a 519 contextos al nostre corpus d'estudi.

- (12a) del dito lugar de Montnegriello e singulares de aquel concellantes e concello fazientes yniuersal e singularment en nombres nuestros propios e de cadahuno de nos por (Sast-156:160)

- (12b) del dito lugar de Torres e singulares de aquella aljamantes e aljama fazientes vniuersalment e singular. (Sast-156:001)
- (12c) lugar de Barbues e todos los singulares de aquell concellantes e concello fazientes vniuersalment e singularment. Attendientes e considerantes que nos los desuso nombrados aljama e (Sast-156:010)

Pel que fa als exemples concrets, es pot observar una clara tendència cap a la formulística. El sintagma *liberament y segura* es documenta cinc vegades al nostre corpus, *sanamente y proveytosa* vuit vegades, *sanamente util y proveytosa* vint cops, *realmente y cumplida* en cinc contextos i *singularmente y universal* fins a trenta-quatre vegades. Als textos del Fons Sástago, del qual s'han extret els contextos (12a), (12b) i (12c), es pot observar fins i tot la presència de les tres estructures sintàctiques diferents dins la mateixa col·lecció de manuscrits.

En total, 220, un 43% del total d'aquests sintagmes, segueixen l'estructura catalana del tipus (12b). Ara bé, el 91% d'aquests últims, 201 estructures, es documenten al conjunt de textos jurídics i administratius, on només apareixen sis estructures del tipus ADJ + ADJ/MENTE (12a). Entre els dinou sintagmes amb estructura catalana restants, nou es registren als textos d'Enrique de Villena, tant a l'obra *Los doze trabajos de Hércules* (12d) com al *Tratado de la lepra* (12e), ambdós de l'any 1417:

- (12d) Ca bien considerada la difinición de·la lepra en todo compuesto e elementado corporal material mente e actual acaesçer puede es su difinición segunt acordança de·los filosofos e medicos tal. [Lepra-131v]
- (12e) E los malos averan refrenamiento a·sus viciõs. E ya sea aqui non esten deduzidos espeçifica mente cada vno de·los nonbrados estados por cada vn trabajo con sus diferencias e variedades de casos. Si non implicitamente e sumaria por graçia de breujedat. Enperò por lo que aqui sera dicho. E exenplificado averes manera e artefizio para deduzir e aplicar los dichos trabajos a·los e por los ençima puestos estados. [Hercules-053v]

És palès, aleshores, i tal com ja hem observat analitzant la locució *ya sea que* (4.3.1) que tot i tractar-se de textos tècnics i literaris, la sintaxi del llenguatge de Villena, pel que fa als catalanismes, és més semblant a l'oralitat que es plasma als textos jurídics que no pas a la sintaxi dels altres textos coetanis que pertanyen a les mateixes tipologies textuais.

■ 5 Conclusions

La majoria d'elements morfològics documentats al nostre corpus pertanyen als textos jurídics i administratius (152 *vs.* 16), els quals són els que plasmen de forma destacada els elements orals de la llengua de l'època. Com que els elements lèxics de procedència catalana i aragonesa es registren sobretot als textos tècnics i científics, es tracta d'un tret distintiu entre morfemes lèxics i morfemes gramaticals lliures. Un altre aspecte rellevant i que subratlla la posició destacada dels textos jurídics rau en la distribució dels prefixos *es-* i *des-*, ja que també la distribució textual d'aquests morfemes derivatius i, per tant, lligats es manté intacte al llenguatge jurídic, mentre que els afixos es confonen als textos científics i tècnics.

Tornant als morfemes lliures, gairebé tots ells són meres variants dels seus cognats de procedència castellana (que tenen una freqüència sensiblement superior al corpus) a excepció de l'article *en/na*, el qual es fa servir com a fórmula de tractament de deferència i no comparteix aquest ús pragmàtic amb l'article *el/la*.

Pel que fa a les estructures sintàctiques estudiades, els sintagmes coordinats formats per adverbis acabats en *-ment(e)* segueixen aquesta mateixa tendència, donat que la variant catalana és majoritària als textos jurídics i minoritària als altres tipus de textos llevat les obres d'Enrique de Villena, el llenguatge del qual, malgrat que les seves obres no siguin jurídics, és molt semblant a aquests textos, la qual cosa s'ha d'atribuir sens dubte a la seva pròpia idiosincràsia. Quant a les subordinades introduïdes per *ya sea que* (i variants), a primera vista podria semblar que es tracta d'elements més heterogenis, donada la seva distribució textual més àmplia per les quatre tipologies textuales. Ara bé, tots els contextos del conjunt de textos científics i tècnics procedeixen de la mateixa obra, el *Libro de Agricultura*, un fet que esbiaixa els resultats merament numèrics, sobretot tenint en compte que es tracta d'una traducció feta a partir d'un text català. D'altra banda, és l'únic dels elements analitzats amb una forta presència en aquest text, per la qual cosa el paper de les traduccions a l'hora d'introduir elements morfosintàctics catalans no és gaire significatiu, si en traiem els aspectes molt més idiosincràtics d'Enrique de Villena, a les obres del qual, siguin traduccions o no, el nombre d'elements catalans és més elevat que a altres obres coetànies de la mateixa tipologia. ■

■ Bibliografia

- Arroyo, Paloma (2017): «El futuro de subjuntivo en el castellano del siglo XV de la Corona de Aragón», *Iberoromania* 85, 89–104.
- Badía i Margarit, Antoni M. (1950): *El habla del valle de Bielsa*, Barcelona: CSIC.
- Cano Aguilar, Rafael (ed.) (2004): *Historia de la lengua española*, Barcelona: Ariel.
- Catalán, Diego (1979): «La “apertura” del romancero oral», in: Rico, Francisco / Deyermond, Ala (eds.): *Historia y crítica de la literatura española. La Edad Media* 1, Barcelona: Crítica, 289–294.
- Cátedra, Pedro Manuel / Cerchi, Paolo (2007) (eds.): *Enrique de Aragón, marqués de Villena, Los doce trabajos de Hércules*, Santander: Universidad de Cantabria.
- Colón, Germán (1967a): «Elementos constitutivos del español: occitanismos», in: *Enciclopedia Lingüística Hispánica* II, Madrid: CSIC, 153–192.
- (1967b): «Elementos constitutivos del español: catalanismos», in: *Enciclopedia Lingüística Hispánica* II, Madrid: CSIC, 193–238.
- (1968): «Quelques considérations sur le lexique catalan», in: Badia i Margarit, Antoni M. / Straka, Georges (eds.): *La linguistique catalane*, Paris: Editions Klincksieck, 239–287.
- (1976): *El léxico catalán en la Romania*, Madrid: Gredos.
- (1982): «Un aragonesismo sintáctico en don Juan Manuel», *Cahiers de linguistique hispanique médiévale* 7, 61–72.
- Company Company, Concepción (2014): «Adverbios en *-mente*», in: Company Company, Concepción (coord.): *Sintaxis histórica de la lengua española*, Vol. 3, México: Fondo de Cultura Económica / Universidad Nacional Autónoma de México, 459–614.
- CORDE = Real Academia Española (o.J.): “Corpus diacrónico del español”, <<http://corpus.rae.es/cordenet.html>> [10.5.2023].
- DDLCC = Institut d'Estudis Catalans (2016): *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, <<http://dcc.iec.cat>> [10.5.2023].
- Del Rey Quesada, Santiago (2020): «The analysis of linguistic variation in Translation Studies. A proposal for classifying translational phenomena between source text and target text», *Hikma* 19:1, 209–237.

- DICCA-XV = Grup d'Història i Contacte de Llengües (2013): *Diccionario del castellano del siglo XV en la Corona de Aragón*, <<http://ghcl.ub.edu/diccaxv/>> [30.3.2023].
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la Llengua catalana*, <<http://dlc.iec.cat>> [10.5.2023].
- Dworkin, Steven (2012): *A History of the Spanish Lexicon. A linguistic perspective*, Oxford: Oxford University Press.
- Enguita Utrilla, José María (2004): «Evolución lingüística en la Baja Edad Media aragonesa; Navarro», in Cano Aguilar (ed.), 571–592.
- Fernández-Ordóñez, Inés (2012): «El norte peninsular y su papel en la historia de la lengua española», in: Gómez Seibane, Sara / Sinner, Carsten (eds.): *Estudios sobre tiempo y espacio en el español norteño*, San Millán de la Cogolla: Cilengua, 23–68.
- GIEC = Institut d'Estudis Catalans (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Harris-Northall, Ray (1999): «Re-latinization of Castilian lexis in the early sixteenth century», *Bulletin of Hispanic Studies* 76:1, 1–12.
- Lleal Galceran, Coloma (1995): «El secretario, el nuncio y la difusión del latinismo en el siglo XV», *Lletres Asturianas* 56, 19–34.
- (2009): «Nebrija y la innovación léxica en el siglo XV», in: Romero Aguilera, Laura / Julià Luna, Carolina (eds.): *Tendencias actuales en la investigación diacrónica de la lengua*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 31–44.
- (2011): «Aragónés y aragonesismos en el DICCA-XV», *Alazet* 23, 41–53.
- Morreale, Margherita (1954): «Los doce trabajos de Hércules de Enrique de Villena: un ensayo medieval de exégesis mitológica», *Revista de Literatura* 5:9–10, 21–34.
- (1959): «Apuntes para la historia de la traducción en la Edad Media», *Revista de Literatura* 15, 3–10.
- Nadal, Josep M. / Prats, Modest (1987): *Historia de la llengua catalana 1. Dels orígens fins al segle XV*, Barcelona: Edicions 62.
- Neira Martínez, Jesús (1969): «Los prefijos *es-*, *des-* en aragonés», *Archivum* 19, 331–341.
- Pascual, José Antonio (1974): *La traducción de la "Divina Comedia" atribuida a D. Enrique de Aragón*, Salamanca: Universidad de Salamanca.

- Pharies, David (2013): «El prefijo *es-* en castellano y en otras variedades hispano-romances», in: Pujol, Isabel (ed.): *Formación de palabras y diacronía*, A Coruña: Universidade da Coruña, 109–140.
- / Pujol Payet, Isabel (2015): «Consideraciones filológicas sobre los verbos parasintéticos con prefijo *es-* en la historia del español», in: García Martín, José M. (dir.): *Actas del IX Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española (Cádiz, 2012)*, Frankfurt am Main: Iberoamericana, 1019–1034.
- Raab, Matthias (2014): *Préstamo y derivación: neología y tipología textual en el castellano del siglo XV de la Corona de Aragón*, Barcelona: Universitat de Barcelona (tesis doctoral inèdita).
- (2015): «Latinismos neológicos en el siglo XV: una propuesta metodológica a partir de la lingüística de corpus», *Scriptum Digital* 4, 187–207.
- (2017): «Verbos parasintéticos del castellano oriental del siglo XV», in: Enguita, José María *et al.* (eds.): *Actas del X Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española (Zaragoza, 2015)*, Frankfurt am Main: Iberoamericana, 883–891.
- (2022): «La rivalidad entre *-ción* y *-miento* en el romance castellano-aragonés del siglo XV: una aproximación a la morfología léxica desde la dialectología histórica», *Zeitschrift für Romanische Philologie* 138:2, 451–482.
- (en premsa): «Contacto de lenguas y transferencia lingüística: sobre el papel de las tipologías textuales y las traducciones en los procesos de préstamo del catalán en el castellano oriental del siglo XV», *Revista de Filología Española*.
- Ridruejo Alonso, Emilio (1984): «Tres catalanismos (y aragonesismos) sintácticos en “Los doze trabajos de Hércules” del Marqués de Villena», *Archivo de Filología Aragonesa* 34–35, 273–290.
- Santiago Lacuesta, Ramón (1971): «Sobre los manuscritos y la traducción de la *Eneida* de Virgilio, hecha por Enrique de Villena», *Filología Moderna* 42, 297–311.
- (2004): «La historia textual. Textos literarios y no literarios», in: Cano Aguilar (ed.), 533–554.
- Matthias Raab, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Espanyola, Edifici B, 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Valles) (ES), <Matthias.Raab@uab.cat>, ORCID: 0000-0001-8077-5970.